

A vegyes házasságban született vajdasági fiatalok emlékezete az 1990-es évek jugoszláv háborúiról

KAROLINA LENDÁK-KABÓK

The Memory of Young People From Vojvodina Born in Mixed Marriages About the Yugoslav Wars of the 1990s

Keywords: mixed marriage, education, language, 1990s, Yugoslav war, ethnicity, identity, Generation Y, Vajdaság, Vojvodina, Serbia

Bár az 1990-es évek délszláv háborúi során a fegyveres konfliktusok elkerülték Vajdaságot, Szerbia soknemzetiségű északi tartományát, a háború mégis mély sebeket ejtett a lakosságán. Egyesek szerint a tartományt részben azért kerülték el az összecsapások, mert viszonylag magas volt az etnikai alapú vegyes házasságok aránya Jugoszláviában, amely a szerbek és az etnikai kisebbségek közötti kötelékként szolgált. Az 1990-es évek államilag finanszírozott nacionalista propagandája károsan hatott a vajdasági etnikai kisebbségekre, amelyek tagjai közül ebben az időszakban sokan elhagyták az országot. Az 1990-es években a kisebbséghez tartozó fiatal generáció lehetett a leginkább hátrányosan érintett csoport, mivel nyílt nacionalizmussal, elidegenedéssel és azzal a kilátással szembesült, hogy mellékvágányra került, és ellop-ták a gyermekkorát. A vegyes házasságokból születettek számára életük egyik mérföldköve, hogy az általános iskolába és a középiskolába való beiratkozáskor szüleik megválaszthatták az oktatás nyelvét (többségi vagy kisebbségi). A kutatás célja annak vizsgálata, hogy az 1990-es évek viharos időszakában a családi háttér milyen szerepet játszott ennek a generációnak az önreprezentációjában és értelemalkotásában. A dolgozat a szerb–magyar vegyes házasságban született Y generációsokkal készített interjúk mélyreható elemzésén alapul. Az eredmények azt mutatják, hogy az iskola tannyelvének megválasztása hatással van gyermekek identitására és a csoporthoz való tartozásra is. Az is megállapítható továbbá, hogy azok, akik kisebbségi nyelvű oktatásban részesültek, több etnikai alapú, nacionalizmusból fakadó incidenst éltek át tanulmányaik során, mint azok, akiknek szülei a többségi nyelvű iskolai oktatást választották. A kutatás két irányból közelítette meg a témát. Először is, a szakirodalomban leginkább tárgyalt szerb–horvát–bosnyák viszonyhoz képest a kilencvenes évek politikai és társadalmi eseményeinek történeti áttekintésén keresztül röviden betekintést nyújt a szerb–magyar viszonyba. Feltárja továbbá a szubszidiárius magyar kisebbségi és a szerb többségi házasságban született gyermekek helyzetét is, amelyet a szakirodalomban minőségi szemszögből ritkán tárgyalnak.

1. Bevezetés

Az 1990-es évek délszláv háborúi során a valamikori Jugoszlávia, a mai Szerbia északi részén, Vajdaság Autonóm Tartományban (a továbbiakban: Vajdaságban) nem voltak fegyveres konfliktusok, a háború mégis közvetett következményekkel járt (Nad 2006). A tartományban a területi autonómia nem etnikai alapú, a multietnikus régióban (Székely és Horváth 2014), huszonöt különböző etnikum él, amelyek között számarányát tekintve a magyar kisebbség a legszámtottevőbb: a Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatalának 2012-es felmérése alapján a vajdasági lakosság 13%-át teszi ki. Kymlicka (2007) a nyugati demokráciákban a kisebbségek három általános típusát (őshonos, szub-állami és bevándorló) osztályozta, a fent említett magyar kisebbség e felosztás alapján egy szub-állami „nemzeti csoport”-nak minősül. Az 1990-es évek háborúi során a vajdasági magyarok életkörülményei jelentősen megváltoztak (Göncz 2004). Létszámuk a kivándorlás miatt csökkent (Gábrity-Molnár 1997; Vékás 2008), és kénytelenek voltak megbirkózni a nehéz gazdasági és folyamatosan változó társadalmi-politikai körülményekkel, amelyeket kisebbségi sorsuk és kiszolgáltatottságuk súlyosbított (Göncz 2004). A vegyes házasságban született, így vegyes nemzeti identitású egyének számára kihívást jelentett eldönteni, hogy az etnikai kisebbséghez vagy a többségi csoporthoz tartozzanak-e, mivel megterhelővé vált számukra egy etnikai kisebbségi közösség tagjának lenni (Göncz 2004). Bár Botev (1994) azzal érvel, hogy a vegyes házasságok magas szintje megmentette a tartományt a fegyveres konfliktusok eszkalálódásától, a vegyes házasság mint a társadalmi harmónia és kohézió csodaszereként való értelmezése túlságosan leegyszerűsítő magyarázat lehet a jelenségre (Rodríguez-García et al. 2016, 2. p.), különösen, ha az éles etnikai határokat veszélyeztető, erodáló erőknak tekintjük őket (Burić 2020).

A vajdasági, etnikai alapú vegyes házasságokról szóló korábbi tanulmányok nyilvánosan hozzáférhető statisztikai adatok elemzésén alapultak (lásd Botev 1994; Smits 2010; Sokolovska 2008), míg vegyes házasságban született egyénekre minőségi szempontból kevés figyelmet fordítottak (Özatesler-Ülkücan 2019). A vegyes származású Y generációsok¹ helyzetének pontosabb megértéséhez el kell fogadnunk Hobsbawm (2012, 10. p.) megközelítését,² amely a nemzeteket és konstrukcióikat kívülről, azaz a politikai, technikai, közigazgatási, gazdasági és egyéb feltételek szempontjából, valamint belsőleg, az egyének feltételezéseinek és érdekeinek vizsgálata segítségével elemzi. Jelen tanulmány középpontjában a szerb–magyar vegyes házasságban született Y generáció tagjai állnak, akiknek tapasztalatait a kisebbségi/többségi iskolai inst-

1 Értelmezésemben a hagyományosan vett Y generáció fogalmát leszűkítve használom, és jelen tanulmányban ezt az 1981 és 1989 között születettekre alkalmazom.

2 Hobsbawm (2012) megközelítését Brubaker „Nationalist politics and everyday ethnicity in a Transylvanian town” (2018) című könyvében használta.

rukciók megválasztásáról és az iskolában tapasztalt etnikai alapú diszkriminációról szóló elbeszéléseiken keresztül mutatjuk be. A poszt szocialista európai országokban élő Y generációs fiatalok különösen kiszolgáltatott, sőt, bizonytalan helyzetben vannak, mivel a szocializmusból a neoliberalizmusba való átmenet újjáélesztette az osztály-, nemi és etnikai-társadalmi különbségeket (Ule 2012, 40. p.). A kutatás két szempontból is egyedülálló. Egyrészt a politikai és társadalmi események történelmi áttekintésén keresztül betekintést ad az 1990-es évek háborúja idején megváltozott vajdasági szerb–magyar viszonyokba, ezzel a szerb–horvát–bosnyák etnikai kapcsolatokat vizsgáló szakirodalomról való elmozdulást szolgálja, de új dimenzióval is kiegészíti azt, így arra a kérdésre a válaszol, hogy vajon a 90-es években Vajdaságban az oktatás nyelve kiváltott-e etnikai alapú atrocitásokat.

1.1. A magyarok helyzete és az etnonacionalizmus felemelkedése Jugoszlávia összeomlása idején

A délszláv háborúval jelentősen megváltoztak a kisebbségi magyarok életkörülményei Vajdaságban (Göncz 2004). A katonai mozgósítás a 90-es évek kezdetén egyre erőszakosabb formákat öltött (Vékás 2008). 1991 októberében az akkor még jugoszláv fegyveres erők jelentős számú tartalékost hívtak be a vajdasági magyarok lakta településekről, és amikor híre ment, hogy azonnal a frontra viszik őket, tömeges béketüntetések sorozata szerveződött a tartományban. Ezek a megmozdulások többnyire a magyarok lakta településeken történtek, ahol az emberek azt vallották, hogy ez nem az ő háborújuk, és nem nekik kellene megvívniuk (Rácz 2018). Ehhez az általánosan elterjedt állásponhoz hozzájárultak azok a tények, hogy a háború elején elesett néhány magyar nemzetiségű katona (Szerbhorváth 2018). Az 1990-ben alakult Vajdasági Magyar Demokrata Közösség (VMDK) nevű politikai párt elnöksége 1991. április 21-én, a VMDK II. kongresszusán felszólította a jugoszláv elnökséget és a vezérkart, hogy a felbomlott Jugoszlávia hadserege alkotmányos szerepének tisztázásáig fegyverezzék le a magyar sorkatonákat (Vékás 2008. 356.). A katonai besorozások miatt a vajdasági magyar lakosság száma rohamosan csökkent (Göncz 2004; Vékás 2008). 1992 májusára huszonötezer magyar menekült Magyarországra, akiket később törvényesen megfosztottak örökösödési jogaiktól. Sokakat, akik maradtak és megtagadták a szolgálatot, elbocsátottak a munkahelyükről (Vékás 2008, 356. p.).

A vegyes nemzeti identitásúak számára problémát jelentett az etnikai kisebbségi csoporthoz való tartozást választani, valamint tudatosítani az etnikai hovatartozást, mivel a háborús helyzetben megterhelővé vált egy kisebbségi közösség tagjának lenni (Göncz 2004). A vajdasági magyar közösségnek nehéz gazdasági és folyamatosan változó társadalmi-politikai körülményekkel kellett megküzdenie, amelyeket a kisebbségi sorsuk és kiszolgáltatottságuk súlyosbított (Göncz 2004). Ilić és Cvejić (1997) a vajdasági etnikai kisebbségek politikai agglomerációját és általános elégedettségét kutatva megállapították, hogy a vajdasági magyarok elégedetlenségének középpontjában nem a szerb többséggel való konfrontáció állt, nemtetszésük inkább a romló gazdasági és

társadalmi körülményekre irányult, amelyek a jugoszláv háborúk következményeiként jelentkeztek (Ilić és Cvejic 1997). Ebben az értelemben az 1990-es évek vizsgálata során az etnikai és kulturális kisebbségek változatos tapasztalatainak magyarázatakor az akkulturáció válik fontos fogalomká (Trimble 2003. 5.), amely magában foglalhatja az etnikai kisebbségi identitás teljes elvesztését vagy egyes összetevőinek hiányát (pl. nyelvvesztés, változó társadalmi hálózatok vagy változó kulturális értékek) (Phinney 2003). Napjainkban az elkülönített nemzeti identifikációt részesítik előnyben, következésképpen azoktól, akik „hezítálnak” vagy „a többségi nemzet tagjává válás előszobájában vannak”, megtagadhatják az etnikai kisebbségi elismerést (Öllös 2012). Ez az irracionálisnak tűnő magatartás a közösségek zsugorodását eredményezi, ahelyett, hogy azok az etnikailag vegyes helyzetben lévők befogadása által fejlődjenek (Kiss 2018, 491. p.).

1.2. A házasság mint a társadalmi kohézió csodaszere: Jugoszlávia esettanulmánya

A vegyes házasságokra nincs egyértelmű meghatározás. A vegyes házasság különböző típusai például a faji, az etnikai vagy a vallási, de ezek egybe is eshetnek, így a köztük húzódo határok gyakran elmosódnak. Az egyes országok között eltérnek egymástól a kritériumok, amelyek alapján egy egyesülést vegyes házasságnak minősítenek. Ráadásul egy kisebbségi csoport státusza gyakran nem átlátható, ezért a vegyes házasságban való részvételük sem egyértelmű. Az ilyen egyesülés definíciójának meghatározása módszertani és elméleti kihívás (Song 2009). Nagyon fontos egy olyan fogalmi keret megalkotása, amely magában foglalja a kérdés különböző földrajzi, tematikus és módszertani aspektusait, és ezáltal több szempontból is mélyebb megértést nyújt a vegyességről (Törngren et al. 2021). A „ki kivel házassodik” témakörrel foglalkozó szakirodalmat két téma uralja: a házasság mint a házastársak közötti társadalmi, gazdasági és személyes kapcsolatok cseréje, valamint a házasság mint az asszimiláció vagy a társadalmi távolság mutatója (Schoen, Wooldredge és Thomas 1989, 617. p.). A házasságkötést régóta a csoportok között fennálló kapcsolatok és a csoporthatárok erősségének lenyomataként tartják számon (Grodén 1964), az akkulturáció vagy akár az asszimiláció fő mutatójaként is szolgál (Merton 1972; Blau et al. 1984; Labov és Jacobs 1986), és mivel megkérdőjelezi az emberek megosztottságról alkotott elképzeléseit, még mindig vitatott (Osanami Törngren 2016). Nem egyértelmű, hogy a vegyes házasság az integráció eredménye-e, vagy épp fordítva (Song 2009). Az integrációt meg kell különböztetni az asszimilációtól. Az asszimiláció az etnikai jellegzetességek csökkentését jelenti, míg az integráció a társadalmi aspektusra utal, és „a főáramba való általános befogadást” jelzi (Song 2009). Az asszimilációs folyamatról írva Gordon (1964) három lépést határoz meg: a kulturális asszimilációt vagy akkulturációt, a strukturális, illetve a házassági asszimilációt, kiemelve, hogy ez a folyamat az etnikai csoport mint önálló entitás eltűnését eredményezheti.

Peach (2005) szerint a vegyes házasságok aránya a szegregáció mértékétől függ – a magasabb fokú szegregáció alacsonyabb fokú integrációval, és így kevesebb vegyes

házassággal jár. Az európai migráns közösségek partnerválasztását vizsgálva Beck-Gernsheim (2007) megállapítja, hogy a migránsok hajlamosak a származási országukból való partnerrel házasságot kötni, de nem a kulturális megőrzés, hanem inkább az ilyen házasságok által biztosított stratégiai előnyök miatt. Jacobson és Heaton (2000) kutatásukban azonban kimutatták, hogy az USA-ban az ázsiai és spanyol ajkú amerikaiak esetében az azonos etnikai csoporton belüli házasságkötések valamelyest csökkenő tendenciát mutatnak. A szerzők különböző változókat említenek, amelyek befolyásolják a csoportok közötti házasságkötést, mint például a katonai szolgálat, a főiskolai tanulmányok és a földrajzi koncentráció. A kisebbségi és a többségi csoport közötti házasságkötések magas aránya egyszerre jelzi a kisebbség elfogadhatóságát a többség számára, és a kisebb csoport különállóságának elmosódását (Schoen, Wooldredge és Thomas 1989, 618. p.).

Ami szintén befolyásolja a vegyes házasságok arányát, az az ilyen egyesülések létrehozásának konkrét földrajzi tere. A „vegyes” kapcsolat jellege is jelentős szerepet játszik. Merton (1941, 361. p.) szerint „a vegyes házasságok aránya és mintái szorosan összefüggnek a kulturális orientációkkal, a jövedelmek és a státuszszimbólumok szabványosított eloszlásával”. Egyes jellemzők, mint például a vallás, gátló hatással bírhatnak (pl. hinduk és muszlimok esetében) (Song 2007). Ott, ahol a kisebbségi háttér kiemelkedő, nem látható egyértelműen, hogy a kormányzati integrációs politikákat kapcsolatba lehet-e hozni a bevándorló népesség demográfiai reakciójával (Coleman 1994). A kisebbség tagjai megpróbálhatnak „közelebb kerülni” a szülőföldjükön élő többségi lakossághoz (Kemp 2006), mégpedig a vegyes házasság, azaz a többségi nemzetből származó házastárs választása révén (Hoóz 2002). A kisebbségi házastárs a vegyes házasság révén mélyebben integrálódhat a többségi társadalom struktúráiba, intézményeibe vagy társadalmi hálózataiba. A kisebbségek integrációja érdekében tett erőfeszítések az állampolgársági vizsgákban, a többségi nyelv elsajátításában vagy a szimbolikus másságuk csökkentésében mutatkoznak meg (Song 2009).

Mivel a házasságot az etnikailag sajátos kulturális értékek és gyakorlatok következő generációra való átörökítése mechanizmusának tekintik, a vegyes házasság alapvetően befolyásolhatja az etnikai kisebbségi csoportok határait és megkülönböztethetőségét (Barth 1969). A vegyes házasságok azt jelzik, hogy a társadalmi, kulturális és egyéb korlátok leomlanak (Coleman 1994). A csoportok közötti társadalmi kategóriák és határok túlléphetők a hibrid és transzformatív identitások létrehozásával (Özatesler-Ülkücan 2019, 2. p.). Ha elfogadjuk, hogy a vegyes házasságok a „mások” egyenrangúként való valódi társadalmi elfogadását jelzik, akkor arra is következtethetünk, hogy a társadalomban a kisebbségi csoportokkal szembeni etnikai és faji előítéletek valódi csökkenéséről árulkodnak (Song 2009, 333. p.). Ezen okok miatt a vegyes házasságot általában egy kisebbségi csoport sikerének és társadalmi elfogadottsága mutatójának tekintik (Song 2009).

A különböző társadalmi csoportok tagjai közötti házasság megkérdőjelezi ennek az egyesülésnek egy másik aspektusát – a társadalom összekötő elemeként betöltött funkcióját. A vegyes házasság ugyanis nemcsak két egyént köt össze, hanem azokat a

nagyobb csoportokat is, amelyekhez ezek az egyének tartoznak (Smits 2010, 421. p.). Ennek megfelelően nemcsak a házaspárokat érinti, hanem egész családokat azokkal a tagjaikkal egyetemben, akik a legszemélyesebb kapcsolatokat alakíthatják ki egymással (Hoóz 2002, 1090. p.). A nemek aránya ezekben a házasságokban igen szembe-tűnően alakul: a nők sokkal gyakrabban kötnek más etnikumú partnerrel házasságot, mint a férfiak, miközben a kulturális különbségek is fontos szerepet játszanak.

A társadalomban a családok fontos kontextusát képezik az etnikai csoportok közötti társadalmi interakciónak és a kölcsönös elfogadásnak. Elősegíthetik az etnikai csoportok fenntartását (Huijnk 2011, 15. p.). Preece (2008, 57. p.) szerint az örökség nyelvének használata és fenntartása nemi dimenzióval bír, ami az etnikai kisebbségekhez tartozó nőkre hárul a nemzetük kollektív szimbolizálásának feladatával együtt (Yuval-Davis 1997, 196. p.). A nők viselik a „nemzet anyáinak” (Bracewell 1996) terhét, valamint ők azok, akik reprodukálják az etnikai/nemzeti csoportok határait, közvetítik a kultúrát, továbbá ők a nemzeti különbség privilegizált jelzői (Kandiyoti 1994, 377. p.). A patriarchális, férfi családfővel rendelkező családjegységekben a nők szerepe a nőiesség hagyományos elképzeléseinek megjelenítése, ami az etnikai kisebbségi nők esetében a többségi nemzetbe való beolvadást is eredményezheti (Thomson 2020). A háború utáni Szarajevót vizsgálva Golubović arra a következtetésre jutott, hogy bár a szerb nők Szarajevó utcáin igyekeztek elrejtetni etnikai hovatartozásukat, a privát térben és saját közösségükön belül mégis büszkén viselték eredeti etnikai identitásukat (Globović 2020).

Botev (1994) azt állítja, hogy a volt Jugoszláviában a különböző nemzetiségű felek közötti házasságkötést a házastárs-választási preferenciák kulturális hagyománya befolyásolta, és hogy Vajdaságban a magyarok körében voltak a legalacsonyabbak az etnikai házasságkötési korlátok, azaz a magyar volt a legnyitottabb csoport a jugoszláv társadalom más etnikumú tagjaival való házasságkötésre. Az a tény azonban, hogy a boszniai politikusok elítélték és nevetségessé tették a vegyes házasságokat az 1990-es évek délszláv háborúi alatt, arra szolgál példaként, hogy a különböző kultúrák férj és feleség által képviselt békés és szabad akaratú egyesülése akár potenciális veszélyként, illetve eleve nemzetellenes cselekedetként is felfogható (Burić 2020).

1.3. Az iskolai oktatás nyelve és hatása az etnikai identitásra

A hovatartozás érzése az identitás fontos része, ez pedig alapvető fontosságú a polgárok számára, mivel kötődést alakítanak ki egy adott területhez vagy nemzethez (Örkény 2005, 46. p.). Song (2009) szerint az integráció vagy szegregáció mértéke a házasságok közötti arányokat is befolyásolja: a társadalmi enklávék létezése (jó társadalmi érték) önmagában nem jelenti a szegregációt (rossz társadalmi érték).

A volt Jugoszláviában egy „nemzetek feletti” jugoszláv identitás épült ki, egy olyan identitásmintázat, amely „megtestesítette” a „testvériség és egység” elvét (Godina 1998, 416. p.), és amely mentes volt az etnikai és osztálykülönbségektől (Tóth 2019).

Érdekes megjegyezni, hogy a magyar kisebbség tagjai nagyobb mértékben kötődtek a volt Jugoszláviához, mint a szerbek (Perunović 2016).

Ami a vajdasági lakosokat illeti, többféle identitást alakítottak ki, amelyek nem feltétlenül hierarchiában léteztek, inkább a kontextustól függően kaptak prioritást (Šaračević 2012. 3.) – ennek az lehet az oka, hogy a vajdasági etnikai közösségek különböző csoportjellemzőkkel rendelkeznek (Ilić és Cvejić 1997). A vajdasági magyar identitás a szocializmus idején alakult és épült ki (Losonczi 2018), párhuzamosan a „nemzetek feletti” jugoszláv identitás megkonstruálásával. Teljes mértékben azonban csak Jugoszlávia megszűnése után nyerte el végleges formáját, és egyértelműen elkülöníthető a tágabb (talán eredeti?) magyar nemzeti identitásától (Bálint 2012, 454. p.).

Az etnikai kisebbségi identitás megőrzése érdekében egy nemzetállamban kulcsfontosságú az anyanyelvi oktatás (Papp 2017). Az oktatás fenntartja a nemzetállam kulturális és nyelvi formáját (May 2012, 132. p.), ezért az etnikai kisebbségek hajlamosak az anyanyelvi oktatás formális intézményesítésére törekedni, és az iskolai anyanyelvhasználat a nyelvi asszimiláció megelőzésének vagy csökkentésének eszközeként szolgál (Papp 2014). Az erdélyi magyar kontextusban az iskolák kulcsszerepet játszanak a kolozsvári magyar világ generációs reprodukciójában (Brubaker et al 2018). A vegyes családok esetében az iskolai oktatás nyelvének megválasztása valós, hosszú távú és messzemenő következményekkel járhat – például a gyermek etnikai identitásának megválasztása szempontjából (Brubaker et al 2018). Erdélyben a kisebbségi magyarok számára nem is kérdés, hogy gyermekeik milyen tannyelvű iskolába fognak járni: alapesetben magyarba íratják őket, de a vegyes házasságok esetében ez nem teljesen egyértelmű (Brubaker et al 2018). Előfordulnak olyan vegyes házasságok, ahol a gyermekek magyar tannyelvű általános iskolában kezdenek tanulni, majd a középiskolában átkerülnek a román rendszerbe (Brubaker et al 2018). Szlovákiában vagy Ukrajnában a magyar gyermekek szülei úgy érezhetik, hogy a kisebbségi magyar nyelvű oktatás nem nyújtana megfelelő lehetőséget gyermekeiknek, ezért a többségi tannyelvű iskolát választhatják, szerintük ez ugyanis fontos eszköz gyermekeik későbbi „hazai” karrierépítésében (Papp 2017, 97. p.). A gyermekek identitását ugyanakkor egyaránt erősítheti vagy gyengítheti, ha szüleik a kisebbségi vagy többségi nyelvű oktatás mellett döntenek az iskoláskor kezdetén. Ha a szülők a többségi nyelvet választják, akkor ezt azért teszik, hogy jobban integrálják gyermekeiket a többségi nemzetbe, mivel ez szerintük fontos ahhoz, hogy a gyermekeik azon a nyelvterületen boldoguljanak és építsenek karriert, ahol születtek (Papp 2017, 97. p.). Ma a különálló nemzeti identifikációt részesítik előnyben; következésképpen azoktól, akik „hezitálnak” vagy „a többségi nemzet tagjaivá válás előszobájában vannak”, megtagadhatják az etnikai kisebbségi elismerést (Öllös 2012). Ez az irracionálisnak tűnő magatartás a közösségek zsigorodását eredményezi, ahelyett, hogy azok fejlődjenek az etnikailag vegyes helyzetben lévők befogadása által (Kiss 2018, 491. p.). Ez a gyanú némileg megalapozott, hiszen Szerbiában az, hogy a magyarok körében az általános és középiskolai oktatásban az anyanyelv dominál(t), és csak heti néhány órában hallgatnak szerbet mint nem anyanyelvet, kiegyensúlyozatlan kétnyelvűek generációit hozza-hozta létre,

ezért sokaknál a szerb nyelvtudás nagyon alacsony szintje jellemző (Filipović et al. 2007). A többségi nyelvtudás hiánya Vajdaságban nagymértékű oktatási migrációt eredményez(ett), amit az is erősít(ett), hogy a magyar tannyelvű középiskolát végzett diákok a rokonállamukban, vagyis Magyarországon uniós egyetemi diplomát szerezhetnek (Lendák-Kabók et al. 2020). Ha ezek a fiatalok úgy döntenek, hogy a szülőföldjükön maradnak, a felsőfokú tanulmányaik megkezdésekor először a nyelvi akadályokat kell leküzdeniük (azaz szerb nyelvtudást kell szerezniük), ami időt, erőfeszítést és áldozatot igényel (Lendák-Kabók 2021). Az etnikai és kulturális kisebbségek változatos tapasztalatai magyarázata szempontjából ebben az értelemben fontos fogalomnak tekinthető az akkulturáció (Trimble 2003, 5. p.), ugyanis ez a jelenség magában foglalhatja az etnikai kisebbségi identitás vagy egyes összetevőinek elvesztését, azaz a nyelvvesztést, a társadalmi hálózatok változását vagy a kulturális értékek alakulását (Phinney 2003).

A szülők iskolaválasztása ellenére az etnikai vegyes házasságokból született egyéneknek különböző, etnikailag motivált alternatívák közül kell választaniuk (Kiss 2018, 483. p.), és így mesterségesen megerősítik egyik identitásukat a másik rovására.

A fent bemutatott kontextuális keret alapján a tanulmány célja, hogy az 1990-es évek délszláv háborúját a vegyes házasságban született (szerb–magyar) Y generáció-sok szemszögéből közelítse meg, az ő tapasztalataikat ugyanis eddig elhanyagolták, mivel a konfliktusokkal foglalkozó szakirodalom a szerb–horvát–bosnyák kapcsolatokra összpontosított.

2. Módszertan

A vizsgálat huszonöt, etnikai kisebbséghez tartozó Y generációssal készített interjú korpuszának átfogó elemzésén alapul. Tizenhét válaszadó származik homogén, etnikai kisebbségi magyar házasságból, nyolcan pedig szerb–magyar vegyesházasságban születtek. A jelen tanulmány a vegyes házasságban született Y generációsok narratíváira összpontosít.

A válaszadók kiválasztásakor a hólabda-módszert (Esterberg 2011) alkalmaztam. Az interjúk 2019 szeptembere és decembere között készültek magyar és szerb nyelven, az elemzésben a megkérdezettek keresztnévét használom. A megkérdezettek 1981 és 1989 között születtek, és Vajdaság különböző részein nőttek fel. Az etnikai hovatartozással és nyelvvel kapcsolatos attitűdök pontosabb megértése szempontjából különbséget jelent, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozó interjúalanyok mely településeken születtek és nőttek fel. Ezek a települések etnikai összetételüket tekintve különböznek: Újvidéken és Čenejen a lakosság többsége szerb, így a megkérdezettek számára nagyobb kihívást jelent a kisebbségi nyelv és identitás megőrzése, míg Adán, Kishegyesen és Moholon a magyarok vannak többségben, így könnyebb a többségi nyelv és identitás megőrzése.

Az interjú húsz kérdésből állt, amelyek egymásra épültek, és öt fő témakörre oszlott: (1) gyermekkor; (2) iskoláztatás; (3) az 1990-es évek a Vajdaságban; (4) etnikai

identifikáció és (5) kulturális különbségek a párkapcsolatban és a családban. Ebben a tanulmányban a megkérdezettek válaszai alapján az iskoláztatás nyelvét, a kisebbségi vagy többségi nyelvű iskolaválasztás családi okait és hatásait, az 1990-es évek viharos időszakának feltárását, valamint az etnikai identifikáció témájának egy részét tárgyalom, amelyet néhány válaszadó vagy az iskoláztatáshoz, vagy az 1990-es évekről szóló elbeszéléséhez kapcsolt.

A kvalitatív adatok elemzésekor a Saldana (2013) és McQueen (2009) által kidolgozott kódolási módszereket követtem. Először attribútumkódolást (Saldana MacQueen et al. által 2013, 70. p.) alkalmaztunk a kapcsolati státusz és a gyermekek számának kódolására, hogy jobban megértsük a válaszadók családi hátterét (az eredményeket a Függelék 1. táblázata tartalmazza). Az interjúk vizsgálatá során narratív elemzést (Law 2004) alkalmaztunk, mivel a narratív kutatás azt tárgyalja, hogy az egyének és csoportok hogyan értelmezik a társadalmi világot és az abban elfoglalt helyüket (Law 2004).

3. Empirikus megállapítások

A megállapításokkal foglalkozó rész az Y generációsok elbeszéléseit mutatja be. Szüleik vagy a többségi, vagy a kisebbségi tannyelvű iskoláztatást választották. E mögött a döntés mögött meghúzódó okokat tárgyaljuk. Ez a fejezet azokat az etnikai vagy nyelvi vonatkozású eseményeket is bemutatja, amelyek az Y generációs gyermekekkel történtek a viharos 1990-es években, leginkább az iskolai környezetükben.

Mivel az elemzés egy kevésbé kutatott európai területen élő, nagyon különleges embercsoportra összpontosít, a megkérdezettek rövid bemutatásával kezdődik. Hobsbawm (2012) megközelítését követjük, aki szerint a nemzeteket belülről kell elemezni, az egyének feltételezéseinek és az események személyes perspektíváinak hangsúlyozásával.

3.1. Kisebbségi nyelvű oktatás és nacionalizmus okozta konfliktusok

Jelen alfejezetben azoknak a válaszadóknak az elbeszéléseit mutatom be, akiknek szülei az 1990-es években a kisebbségi oktatást választották számukra, valamint az ebben az időszakban esetlegesen előforduló etnikai konfliktusokról is szó lesz. Négy interjúalany magyar tannyelvű általános iskolába járt, közülük pedig csak ketten iratkoztak magyar tannyelvű középiskolai tagozatra. A kisebbségi nyelvű oktatás választása változatos motivációt jelentett a válaszadók szülei számára. Néhányan közülük (Ljiljana, Tamara_Ž és Tina) – habár mindhármuknak szerb neve van – azért jártak magyar osztályba, mert az édesanyjuk magyar volt, míg egyikük (Emília) apja magyar volt, aki nem engedett abból, hogy lánya magyar nyelven tanuljon általános iskolás korában, de később már nem ragaszkodott ehhez, így ő szerbül folytatta középiskolai tanulmányait. Válaszadóim elbeszéléseikben nem emlékeztek arra, hogy a háború befo-

lyásolta volna szülei döntését az oktatás nyelvének megválasztása kapcsán. A megkérdezettek különböző háttérrel rendelkeztek, amelyre röviden kitérek majd, amikor elemzem elbeszéléseiket, hogy megértsük társadalmi helyzetüket és azt a környezetet, amelyben iskolai tanulmányaik folytak, valamint azt, ahogyan az 1990-es évek alatt éltek.

Ljiljana, akinek apja szerb, anyja pedig magyar, mindig is édesanyjával élt Kishegyesen, egy magyar többségű településen, a vajdasági Bácska régió középső részén. Szülei külön éltek, édesapja egy dél-szerbiai kis faluban lakott. Tanulmányait iskoláztatása alatt végig magyar tannyelven folytatta, mivel a döntés édesanyjára volt bízva. Elbeszéléseiben a vajdasági kisebbségi magyar nemzettel azonosult, de szerb identitása is fontos volt számára. Felidézett egy olyan időszakot az 1990-es évekből, amikor a szerb utóneve vagy segített neki, vagy hátrányára volt. Élénken élt emlékezetében az az eset, amikor iskolai barátait etnikai hovatartozásuk miatt zaklatták. Mivel azonban neki teljes egészében szerb neve van, a bántalmazók őt békén hagyták.

A szerb nevem egyszer a segítségemre volt, mert amikor egyik alkalommal busszal a gimnáziumból hazafelé mentünk, Lovćenac és Mali Idoš lakói láncokkal felszerelve „nagy verekedésbe” keveredtek. Nem tartott sokáig, de sok gyereket megverték... Néhány hónapon keresztül ez rendszeresen megismétlődött. Akkoriban nem mertünk átmenni Szeghegyen (Lovćenac), vagy csak nagyon félve. Szeghegyen a montenegróiak nem engedték le a lányokat a kishegyesi buszról, megragadták őket és bökdösték. Engem nem bántottak, mert mindenkinek a nevét nézték, és azt hitték, hogy „az övék” vagyok. A szerb nevemnek voltak árnyoldalai is. Egyszer nem kaptam magyar ösztöndíjat a Kosztolányi iskolában, mert a nevem szerb, pedig én minden iskolát magyarul végeztem.³ (Ljiljana)

Tina története kissé másként alakult, mint Ljiljanáé. Csenejen, egy Újvidék melletti szerb faluban nőtt fel. Édesanyja magyar származású, Magyarországon született, és Szerbiába költözött, amikor megismerkedett Tina édesapjával. Tina szerb családi és utónevet visel, akárcsak Ljiljana, és az interjú során is szerbül beszélgetett velem. Magyar tannyelvű általános iskolába járt, majd szerb középiskolára váltott, ahol – úgy emlékszik – nyelvi nehézségei voltak. A háború során traumát okozott neki az 1999-es NATO-bombázás,⁴ ami miatt édesanyjával és nővérével egy időre Magyarországra köl-

3 A tanulmányban közölt interjúrészletek a hanganyagok szó szerinti lejegyzései, az egyes – olykor a nyelvhelyesség szempontjából kifogásolható – szófordulatok a vajdasági magyar nyelvhasználat specifikus jelenségei, amelyek az élőbeszédben használt alakoknak megfelelően szándékoltan kerültek be az interjú-idézetekbe.

4 A NATO-bombázás a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elleni katonai művelet volt a koszovói háború idején. A légitámadások 1999. március 24-től 1999. június 10-ig tartottak. A bombázások addig folytatódtak, amíg megállapodás született, amely a jugoszláv fegyveres erők kivonását és az ENSZ ideiglenes közigazgatási békefenntartó missziójának felállítását eredményezte Koszovóban.

töztek, ahol szintén magyar iskolába járt. Elmondása szerint Magyarországon a gyerekek gonoszak voltak vele – például cetliket ragasztottak egy padra, hogy menjen haza Szerbiába.

Tamara_Ž szintén szerb nevet visel, de az interjú során magyarul beszélt. Állítása szerint sem a magyar, sem pedig a szerb nyelvvel nincsenek nehézségei. Néhai édesapja szerb volt, édesanyja pedig magyar. Az összes tanulmányát magyar nyelven végezte, így az újvidéki Bölcsészettudományi Karon is a kisebbség nyelvén tanult. Bár nyelvi szakos középiskolába szeretett volna iratkozni, nem járt sikerrel, ezért az újvidéki gimnázium egyetlen magyar osztályába került. A magyar tannyelvű gimnáziumi oktatás nem cél, hanem alternatíva volt számára, mivel ott a felvételért folyó verseny nem olyan kiélezett, mint egyes szerb tannyelvű gimnáziumokban. Édesapja szerette volna, ha már az általános iskolában magyar tannyelven tanul, mivel tisztában volt a kétnyelvűség előnyeivel. Tamara_Ž számára élete során a kétnyelvűség volt az egyik fő aduász, hiszen minden munkahelyére azért vették fel, mert anyanyelvi szinten beszéli mindkét nyelvet.

Újvidéken jártam általános és középiskolába, majd az Újvidéki Egyetem filozófiai karán újságírást tanultam magyar nyelven. A magyar nyelvű oktatás édesapám kívánsága volt, ezért mi a nővéremmel magyar iskolába jártunk. Apánk úgy gondolta, hogy ha a szerb nyelvű iskolát választjuk, elfelejtjük az anyanyelvünket. (Tamara_Ž)

Amikor az 1990-es évekről esik szó, amely etnikai alapon osztotta meg az embereket, Tamara elmesél egy történetet a szomszédasszonyukról, aki bár magyar volt, származását titkolva egyáltalán nem használta anyanyelvét. A szomszédasszony valószínűleg azzal racionalizálta a helyzetét, hogy kiemelte, neki sikerül a többségi lakosság által társadalmilag elfogadottnak lennie (Song 2009), így a többségi környezetben elfogadta a férje kulturális jelvényét (Kalmijn 1998), majd egy feszültséggel teli pillanatban még az etnikumát is megtagadva sértő üzenetet tett ki:

Általában az iskolában történt. Úgy éreztem, hogy amikor anyukámmal mentünk valahová busszal, valahogy éreztem a levegőben a negatív energiát. Egy pillanatra ránk néztek, de nem szólaltak meg. Volt egy alkalom, amire emlékszem, az iskolában... egy szerb kislány odajött hozzám, és azt mondta, hogy beszéljek szerbül, mert szerb vezetéknevem és nevem van. Volt egy magyar szomszédunk, a fia szerb volt, nem beszélt magyarul, akárcsak a férje. Egy alkalommal egy papírlapot ragasztottak az egyik fára azzal a nyomtatott felirattal, hogy „Magyarok a jég alatt!”⁵ Apukám erről akkoriban cikket írt,⁶ ami az újságban is megjelent. Nagyon fel voltak háborodva emiatt. (Tamara_Ž)

5 Ez a felirat a Rajtaütéssel (Рацџа/Racija) hozható összefüggésbe, amely a Királyi Honvédség által a 2. világháború idején végrehajtott katonai művelet volt, miután a trianoni döntés előtt Magyarországhoz tartozó vajdasági területeket a magyarok 1941–42-ben ismét megszállták és elcsatolták. 3000-4000 civil halálát okozta a vajdasági Bácska déli részén. Az áldozatok mind Újvidéken, mind a tágabb régióban többnyire szerbek és zsidók voltak, bár számos magyar is meghalt. Újvidéken sokan kénytelenek voltak átvonulni a befagyott

Emília az interjú során magyarul, bár kissé visszafogottan, rövid mondatokban beszélt. Édesapja magyar, édesanyja szerb származású volt, leánykori családi és utóneve is magyar. Az óvodát és az általános iskolát magyar osztályban végezte, de egy rangos újvidéki gimnáziumban már szerb tagozaton tanult. Elbeszélésében kevésbé pozitívan nyilatkozott az etnikai kisebbségek nyelvoktatásáról – arról számolt be, hogy az általános iskolában az osztálya mindössze tízfős volt. Ennek oka a jugoszláv háború volt, hiszen mire Emília 1995-ben elkezdte az általános iskolát, a magyarok közül sokan elhagyták az országot. Mivel vegyes házasságban született, származása miatt a magyar osztályban kellemetlenül érezte magát, később pedig az elit gimnáziumban azért bántották, amiért nem teljesen szerb. Emília párhuzamosan egy másik gimnáziumba is járt, ahol volt magyar osztály is. Ez volt az édesapja kívánsága, aki ragaszkodott hozzá, hogy lánya négy évig magyar nyelvet és irodalmat is tanuljon, és magyar nyelvből is érettségizzen. Megjegyzendő, hogy édesapja egyetemi tanár volt, aki nagyon szerette volna megőrizni családjáé kisebbségi identitását.

Magyarul jártam óvodába és általános iskolába, de a gimnáziumot szerbül végeztem, miközben párhuzamosan magyar órákra is jártam egy másik iskolába. Minden év végén vizsgáztam magyar nyelv és irodalomból. Így ebből is van érettségim. Az általános iskolában éreztem néhány tanár sovinizmusát, akik viselkedésükkel különbséget tettek a „tisztá” magyar és a vegyes származású diákok között. A középiskolában pedig szerb sovinizmust éreztem egy tanár részéről, mert nem voltam „tisztá” szerb. A gimnáziumban, ahol körülbelül harmincan voltunk, sokkal egészségesebb volt a környezet. (Emília)

A kisebbségi közösséghez tartozó szülők általában úgy döntöttek, hogy gyermekük a kisebbség nyelvén folytassa az általános iskolai oktatást. Ezek a szülők nagyon is tisztában voltak azzal a kockázattal, hogy a többségi nyelvű iskoláztatás miatt a kisebbségi nyelv elveszhet. Bár a megkérdezettek közül gyermekként néhányan magyar tannyelvű általános iskolát végeztek, később, a szerb nyelvű középiskolai oktatás és a környezet miatt, amelyben nevelkedtek és éltek, a kisebbségi nyelvtudásuk elvesztése olyan mértékű lett, hogy nyilvánosság előtt inkább kerülték a magyar beszédet, és csak szerbül szólaltak meg.

Dunán, hogy aztán elpusztuljanak, amikor a jégtakaró a partról érkező lövések miatt megrepedt. Néhányukat a jégtáblán lévő lyukakba lökték, aminek következtében megfulladtak vagy hipotermiának estek áldozatul, míg másokat az utcán lőtték agyon. A partizánok által elkövetett, németek, magyarok és szerbek elleni megtorlás 1944–45-ben súlyos volt; legalább 55 973 ember esett áldozatul, többek között kivégzés vagy betegség miatt a munkatáborokban. Az áldozatok túlnyomó többségét szándékosan, tárgyalás nélkül végezték ki.

6 Az interjúalany apja újságíró volt.

3.2. Többségi nyelvű iskoláztatás és nacionalizmus okozta konfliktusok

Négy válaszadó általános és középiskolában szerb tannyelvű osztályban tanult (Boris, Evelin, Tijana és Tamara_K), Boris kivételével a többiek szerbül beszéltek velem az interjú során, és a beszélgetés elején hangsúlyozták, hogy jobban érzik magukat, ha szerbül társalognak. Válaszadóim nem emlékeztek arra, hogy a családjukban különösebb vita lett volna a tanítási nyelv megválasztása miatt; a döntés számukra természetes volt. Mivel szerbül beszéltek velem, arra a következtetésre jutottam, hogy magas szintű akkulturációjuk a nyelvvesztésben nyilvánult meg (Phinney 2003). Ez függött annak a településnek az etnikai összetételétől is, ahol nevelkedtek, és ahol az interjúk idején éltek. Azok a válaszadók, akik olyan településeken nőttek fel és élnek, ahol a lakosság többsége még mindig magyar, mint Boris, és gyakrabban használják a magyar nyelvet, azoknak nem vagy csak minimális nehézségük volt a magyarul való megszólalás alkalmával.

Boris, akinek szerb családi és utóneve van, magyarul beszélt az interjú alatt. Édesapja szerb, édesanyja magyar, és az apai nagymama is magyar volt. Ő és a nővére szerb tannyelvű iskolába jártak, magyar környezetben (Mohol és Zenta városokban). Nem emlékezett arra, hogy szülei megbeszéltek-e vele, hogy olyan iskolába járjon, ahol a tantárgyakat szerbül tanítják – mindenesetre nem kérdőjelezte meg a döntésüket. Lehetne úgy érvelni, hogy apjának a többségi nemzethez való (részleges) tartozása olyan kulturális jelvény volt, amelyet érdemes volt viselni és követni (Kalmijn 1998). Voltak magyar és szerb barátai is, függetlenül attól, hogy szerb iskolába járt, hiszen többségi magyar környezetben élt. Munkája megkövetelte, hogy a magyar és a szerb nyelvet egyaránt használja. Kisebbségi nyelvtudása előnyt jelentett a munkakeresés során. Iskolai nyelvválasztásáról a következőket mesélte:

Az általános és a középiskolát szerb nyelven végeztem. Ez édesapámnak köszönhető, bár ő nem vallja magát szerbnek – az édesanyja is magyar. Valahogy így volt ez jó. Nem emlékszem már, hogy a szüleim velem megbeszéltek-e ezt, de a számukra ez természetes volt. Én magyar óvodába jártam, és már akkor kialakult bennem ez a két-nyelvűség. Azóta is kétnyelvű vagyok, igaz, a szerb nyelvem egy kicsit erősebb, de a magyar nyelvem is elég jó. Az a nyelv, amit üzleti célokra is használok, a magyar nyelv. (Boris)

Boris arról mesélt, hogy mindig valahol „a kettő között” van: az általános iskolában etnikai alapú „bandaharcok” zajlottak, neki el kellett kerülnie, hogy oldalt válasszon, és szerb iskolai tanulmányai miatt úgy tekintettek rá, mint aki „a többségi nemzetek tagjává válás előszobájában” (Öllös 2012) áll. Felidézte, hogy az etnikai alapú harcok nem voltak jelentős összecsapások. Amikor Újvidéken tanult, a 2000-es évek elején, egy nyilvános helyen egy ismeretlen megjegyzéseket tett rá és a barátaira, mert magyarul beszéltek, de ő odament az illetőhöz, és „rendezte a dolgot” azzal, hogy elmagyarázta, mi a helyzet.

Az 1990-es években voltak etnikai konfliktusok, amelyek verekedésekbe torkolltak, de szervezett vagy túlzó gyűlöletre nem volt példa. Hallottam, hogy Újvidéken is vol-

tak ilyen helyzetek a 90-es években, de amikor 2003-tól 2009-ig ott tanultam, semmi ilyesmi nem történt... Egyszer, amikor egy nagyobb csoportban voltunk, és bementünk egy pékségbe vagy vendéglőbe, valaki a háttérben mormogta, hogy magyarul beszélünk. Akkor odamentem hozzá és elmondtam neki, hogy mi a helyzet, szóval ez volt az egyetlen eset, amit személyes tapasztalatból tudok említeni. (Boris)

Bár elbeszélésében Boris nem részletezte, hogy pontosan mit tett a kisebbségi nyelvhasználati incidens rendezése érdekében, de az a tény, hogy Vajdaság többnyelvű és multikulturális régió volt akkor és ma is az, azt jelenti, hogy az emberek erre a tényre hivatkozhatnak az ilyen incidensek elsimitása érdekében.

Evelin szerbül beszélgetett velem. Édesanyja szerb, édesapja magyar volt;⁷ a családban mindkét nyelvet használták (édesapjával a magyart, édesanyjával és nővérével pedig főként a szerbet, így a családban a szerb volt a gyakrabban használt nyelv). Szerb tannyelvű osztályba járt Újvidéken. Az iskolájában volt magyar tagozat is,⁸ de a szülei úgy döntöttek, hogy őt és a nővérét szerb osztályba íratják. Számára ez is természetes volt, soha nem kérdezett, nem kérdőjelezte meg a szülei döntését, amely inkább a nővérével volt összefüggésben, hiszen amikor a család a városon belül lakhelyet változtatott, a hozzájuk legközelebbi iskolában nem volt magyar nyelvű oktatás. Evelin nővére esetében a földrajzi távolság játszott szerepet az oktatási nyelv kiválasztásában. Amikor a vegyes házaspárok egy etnikai kisebbség által lakott régió periferiáján élnek, mint például Újvidéken, gyakran távolabb laknak a korlátozott számú, kisebbségi nyelvű oktatást biztosító iskolától. Ezért – akárcsak Evelin esetében – a vegyes házasságban élő szülők iskolaválasztásában gyakran a komfortérzetük dominál, és gyermekeiket a közelben lévő többségi tannyelvű iskolákba íratják be. Evelin és nővére később átiratkozott ugyan egy olyan iskolába, ahol már volt magyar osztály, de szüleik nem változtattak az oktatás nyelvén. Bár hangsúlyozta, hogy nővérenek voltak barátai a magyar osztályból, akikkel a mai napig tartja a kapcsolatot, Evelin arról nem mesélt, hogy neki is hasonló tapasztalatai lettek volna.

Igen, én és a nővérem is szerbül végeztük az iskolát. Voltak neki magyar barátai, és ma is vannak a Petőfi⁹ iskolából. A szüleim úgy döntöttek, hogy szerb osztályba íratnak minket, főleg azért, hogy később könnyebb legyen... hiszen ötéves koromban kezdtem el balettozni, és már azóta tudom, hogy ezzel szeretnék foglalkozni. Néhányszor költöztünk, mert a szüleim az elején albérlők voltak... Szóval, azt hiszem, könnyebb volt nekik, hogy a nővérem két iskolát váltogat ... amíg el nem indultam abba az iskolába, ahol ő végzett. (Evelin)

7 Mindketten elhunytak már.

8 Újvidéken 2021-ben három általános iskolában és négy középiskolában folyik magyar nyelvű oktatás. Korábban, amikor több első osztályos iratkozott be magyar osztályokba, több általános iskolában volt egy-egy magyar osztály.

9 A Petőfi Sándor Általános Iskola jónévvű újvidéki iskola. Arról is ismert, hogy évfolyamonként egy osztály számára biztosít magyar tagozatot.

Evelin számára a szerb volt a domináns nyelv – tíz évig nem is beszélt magyarul. Ez akkor változott meg, amikor megszületett az első gyermeke, és úgy döntött, hogy a kisebbségi nyelvvél úgy ismerteti meg, hogy magyarul beszél vele. Amikor férjével együtt magyar óvodába írátták gyermekeiket, ő is magyar nyelvű környezetben kezdett dolgozni, ami szintén kiváltó ok volt a vegyes identitási jellemzőinek felébbresztéséhez.

Mind az akcentus miatt, mind az elégtelen nyelvtudás miatt, hogy is mondjam, nyelvtanilag helytelenül, és mert mindig az a benyomásod, hogy úgy tesznek, mintha nem tudnák elsajátítani a nyelvet. Tudod, a szerb barátaim megkérdezték tőlem, hogy „hogyan lehetséges ez”? Azt hiszem, ha Svédországba költöznénk, és a gyerekeink ott svédül járnának iskolába, akkor meg kellene tanulniuk a svéd nyelvet. Hogyan lehetséges, hogy valaki, aki Szerbiában él, nem tud elég jól szerbül?! Egyszerűen nagy hiba, hogy nem tanítják meg a gyerekeiknek a szerb nyelvet. Szerintem könnyebb lenne nekik ebben az országban élni, amíg úgy döntenek, hogy máshová akarnak menni, tudod, amikor már elég idősek lesznek, mert ez [a nyelvtudás hiánya] valahogy visszatartja az embert, mert... ha érted... Mármint ez persze nem az én véleményem, általában azt mondom, amit azoktól hallottam, akik ezt mondták nekem... (Evelin).

Evelin elbeszélésében kritikával illette azokat a szülőket, akik homogén etnikai kisebbségi házasságban élnek, és nem törekszenek a szerb nyelv tökéletes elsajátítására, ami azt eredményezheti, hogy gyermekeik elhagyják azt az országot, ahol születtek (Lendák-Kabók et al. 2020). Elbeszélésében hangsúlyos volt a magyar etnikai kisebbségi csoportok szerb nyelvtanulással kapcsolatos problémáival szembeni intolerancia: Evelin a magyar etnikai kisebbséget egy svéd bevándorlócsoporthoz hasonlította, amely azonban más státusszal rendelkezik, mint egy alárendelt nemzeti csoport (Kymlicka 2007) Szerbiában.

Tamara_K édesapja magyar, édesanyja szerb. Tanulmányait túlnyomórészt magyar környezetben, Adán, ám szerb nyelven folytatta. Leánykori neve szerb és magyar elemeket is tartalmazott, mivel a családi neve magyar, az utóneve pedig szerb volt. Szülei a szerb nyelvű iskolázatással kapcsolatos döntést édesanyja munkájával hozták összefüggésbe: ő több időt töltött otthon, hogy segítsen a gyerekeknek az iskolai feladatokban. Kandiyoti (1994, 377. p.) szerint a nők azok, akik közvetítik a kultúrát, és ők a nemzeti különbség privilegizált jelzői, ezért a vegyes házasságokban ezt a szerepet úgy értelmezik, hogy az iskolázatáson keresztül kulturálisan reprodukálják saját identitásukat. Tamara_K az interjú során szerbül beszélt, és Evelinhez hasonlóan a szerb nyelv tökéletes elsajátításának jelentőségéről mesélt. Ez fontos számára, mivel Szerbiában él, és elmondása szerint nem fűzi semmiféle érzelmi viszony Magyarországhoz és az ottani magyarsághoz; nem tanult meg magyarul írni és olvasni, amit ma már bán.

Igen, mert ez volt az egyik ötletük... mivel anyám többet volt otthon, tudott segíteni a tanulásban, és mivel Szerbiában élünk, úgy gondolták, hogy nagyon fontos, hogy helyesen beszéljünk szerbül, ezáltal pedig később ne legyenek problémáink. Mindig megkérdeztem tőlük, hogy miért küldtek szerb osztályba, mert én azt gondoltam, hogy ha magyar osztályba megyek, akkor megtanulok írni és olvasni. A válaszuk az volt, hogy

[szerb anyanyelvű] anyukám többet van otthon, és ő tud velem tanulni. Hidd el, ezután már nem kérdeztem őket erről, és nem tudom, hogy volt-e más oka... (Tamara_K)

Adán, ahol a lakosok többsége magyar, Tamara_K nem tapasztalt hátrányos megkülönböztetést vegyes házasságból való származása miatt, mivel itt az emberek megszokták, hogy különböző etnikai hátterű szomszédokkal élnek együtt. A más etnikai csoportokkal való békés együttélés volt az oka annak, hogy Ilić és Cvejić (1997) szerint a vajdasági magyarok elégedetlenségének középpontjában nem a szerb többséggel való konfrontáció áll, hanem inkább a romló gazdasági és szociális körülményekkel kapcsolatos ellenérzéseik, amelyek a jugoszláv háborúk következményei (Ilić és Cvejić 1997). Tamara_K nem döntött az etnikai hovatartozás egyik vagy másik formája mellett, hanem arról mesélt, hogy ő úgy mutatja be magát az embereknek, hogy kettős identitása van, bár ezt csak olyan embereknek mondta, akikhez közel került, és akik képesek megérteni a regionális etnikai sokszínűséget. Mindig is büszke volt félig szerb, félig magyar származására. Tamara_K interjújából egy részlet következik:

Soha nem voltak odahaza problémáim, mert félig szerb, félig magyar vagyok, ugyanis az ott élő emberek hozzászórtak az ilyenhez. Soha nem volt semmi probléma, soha nem éreztem semmiféle diszkriminációt az életem során, mert félig magyar vagyok. Általában nagyon büszke vagyok, mind a szerb, mind a magyar származásomra, ezért amikor bemutakozom valakinek, mindig azt mondom, hogy mindkettő vagyok. (Tamara_K)

Beszélt arról, hogy jelenlegi állását azért kapta meg, mert mindkét nyelvet beszéli, és hogy bár soha nem gondolta volna, hogy a magyar nyelvre szüksége lesz a szakmai életében, mégis erre támaszkodott az első állása megszerzésekor.

Tijana szerb családi és utónevet visel. Édesanyja magyar családból származik, édesapja pedig szerb. Egyedülálló anyja nevelte fel, akivel a nagyszüleinél laktak Újvidék Telep nevű városrészében, ami akkoriban főként magyarok lakta terület volt. A családjában egymás között magyarul beszéltek, de Tijanával inkább szerbül kommunikáltak, így amikor édesanyja beíratta egy magyar tannyelvű óvodai csoportba, Tijana nagyon kényelmetlenül érezte magát, és nem volt hajlandó megtanulni a kisebbségi nyelvet. Általános iskolai tanulmányait viszont már szerb nyelven folytatta, de egy olyan¹⁰ iskolába járt, ahol magyar osztály is volt. Voltak tanórán kívüli magyar órái, de végül nem tanulta meg a nyelvet. Később, amikor a 90-es években a város egy másik, Liman nevű városrészébe költöztek, ahol lakótömbben éltek, idegennek érezte magát a többi gyerek között, mivel vegyes származásúként nem volt „egy közülük”. Ráadásul katolikus vallása miatt is különbözött az ortodox szerbektől. Meglehetősen traumatikus élmény volt számára, mivel az új iskolában nem fogadták el a gyerekek. Ezt az abszolút káosz időszakához kötötte, amikor a gyerekeket megfertőzte a médiából, de a szüleitől is hallott nacionalista propaganda.

¹⁰ Az iskola a nevét József Attiláról kapta.

Azt hiszem, hogy a Liman városrészben ez [az elidegenedés] sokkal inkább jelen volt, mert az etnikumok eléggé elkülönülnek, míg a gyerekek között – különösen közöttük – jelentős mértékű zaklatást lehetett érezni (Tijana).

Tijana ma nem tartja magát a magyar etnikai kisebbség tagjának. Az egyetlen szál, ami a kisebbséghez köti, az a vallása.

4. Következtetés

A tanulmány arra az összetett döntéshozatali folyamatra összpontosított, amellyel a vegyes házasságban élő szülők szembesülnek az oktatás nyelvének (kisebbségi vagy többségi) megválasztásakor. A délszláv háborúk idején az Y generációsok szemszögéből elbeszélte család történetek az iskolai nyelvoktatás megválasztása nyomán kialakult töréspontokat tárnak fel. Ezekon felül azt is vizsgáltam, hogy válaszadóim milyen etnikai alapú diszkriminációt és incidenseket éltek át gyermekkorukban, valamint az iskolai tanulmányaik során a 90-es években, és ezek hogyan kapcsolódtak a szülők által választott oktatás nyelvéhez.

Elemzésemet félig strukturált interjúkra alapoztam, amelyeket Vajdaság különböző részeiről származó személyekkel készítettem – olyan településekről, ahol nagyobb arányban élnek etnikai kisebbségek, illetve olyanokról, ahol az etnikai kisebbségi csoportok száma az összlakosságon belül meglehetősen alacsony.

Azért választottam ezt a témát, mert a többségi nemzet felé való hajlás és a gyermekek egységes nyelvi közösségbe integrálása (May 2012) a későbbi nyelvi nehézségek elkerülése érdekében (Papp 2017) erős motivációt jelent a vegyes házasságban élő szülők számára. Ha gyermekeik számára a többségi nyelvoktatást választják (jelen esetben a szerb nyelvet), jobb kiindulási helyzetet biztosíthatnak számukra (Papp 2017), és növelhetik gyermekeik jövőbeli kulturális tőkáját (Kalmijn 1998). Ha azonban a kisebbségi nyelvű oktatást választják (esetünkben a magyar nyelvet), nemcsak a gyermek és az etnikai kisebbséghez tartozó szülő között épülnek kötődések, hanem az etnikai kisebbségi csoport és a rokonállam (Magyarország) között is (Lendák-Kabók et al. 2020).

Az eredmények azt mutatják, hogy a szerb tannyelvű általános iskolát végzett válaszadók jobban eltávolodtak az etnikai kisebbségi csoporttól, és ha ápolták is az etnikai kisebbségi nyelvet, az a munkahely megszerzésének vagy a további karrierépítésnek az eszköze lett, nem pedig a kisebbségi csoporthoz való kötődés szándékának. Azok, akik az általános iskolát és a középiskolát is kisebbségi nyelven végezték, erősebb kötődést őriztek meg az etnikai kisebbségi csoporthoz. Mindazonáltal, ami az etnikai kisebbségi nyelvvesztést illeti, a legtöbbször számára a szerb nyelv vált domináns nyelvvé, a kisebbségi nyelv egyértelmű elhalványulásával vagy akár elvesztésével járt (Phinney 2003).

Egyes etnikai kisebbségekből származó apák ragaszkodtak gyermekeik kisebbségi nyelvoktatásához, míg néhány többségi apa az etnikai kisebbségi nyelv ismeretét határozta meg hasznos eszközként, ezért választották a kisebbségi nyelvoktatást gyer-

mekeik számára. A kétszülős családokban anyák befolyása kevésbé volt látható az iskolai oktatás nyelvét illetően. Az 1990-es években csak az egyedülálló anyák tudták befolyásolni és/vagy meghozni ezt a döntést. Ez ellentmond a hagyományos, patriarchális társadalomról szóló állításoknak, amelyben a gyermekek oktatásával kapcsolatos munkákat nagyrészt a nők végzik. Azt állíthatjuk, hogy ez az elrendezés a kisebbségi apák számára – akiknek többségi (szerb) házastársa nem beszéli a kisebbségi nyelvet – megnehezítette, hogy gyermekeik számára a kisebbségi nyelvű oktatást válasszák.

A vegyes házasságokból született Y generációsok a 90-es évektől kezdve további etnikai feszültségekkel szembesültek: a nemzetek feletti jugoszláv identitás (Godina 1998) a délszláv háborúk alatt és után eltűnt, ami megnehezítette a vegyes házasságokból születettek helyzetét, mivel meg kellett választaniuk etnikai hovatartozásukat, vagy az a szülők által számukra választott iskolai oktatás nyelvéhez kapcsolódott. A tanulmány végkövetkeztetése az, hogy azoknak, akik általános és középiskolai tanulóyaikat a kisebbség nyelvén végezték, több etnikai alapú atrocitást kellett elviselniük az 1990-es években, ami elkerülhetetlenül nyomot hagyott az életükben.

Közzétételi nyilatkozat

A szerző(k) nem jelentettek potenciális összeférhetetlenséget.

Támogatás

A kutatást a Délvidékért Kiss Alapítvány magyarországi ösztöndíja és a Szerb Köztársaság Vajdaság Autonóm Tartomány Felsőoktatási és Tudományos Kutatási Tartományi Titkársága finanszírozta.

Jegyzetek

- Bálint István 2012. Van-e vajdasági-délvidéki magyar identitás? In Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja Délvidéken*. Újvidék, VMTT, 450–48. p.
- Barth, Fredrik 1969. Introduction. In Barth, Fredrik (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston, Little, Brown, 1–12. p.
- Beck Gernsheim, Elisabeth 2007. Transnational lives, transnational marriages: a review of the evidence from migrant communities in Europe. *Global Networks*, Vol. 7. 271–288. p. DOI:10.1111/j.1471-0374.2007.00169.x
- Botev, Nikolai 1994. Where East meets West: Ethnic Inter-marriage in the Former Yugoslavia, 1962 to 1989. *American Sociological Review*, 59(3), 461–480. p.
- Blau, Peter M.–Blum, Terry C.–Schwartz, Joseph E. 1982. Heterogeneity and Inter-marriage. *American Sociological Review*, 47(1), 45–61.
- Bourdieu, Pierre 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Bracewell, Wendy 1996. Women, motherhood, and contemporary Serbian nationalism. *Women's Studies International Forum*, 19(1–2): 25–33. p.

- Brubaker, Rogers–Feischmidt, Margit–Fox, Jon–Grancea, Liana 2018. *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton, Princeton University Press.
- Burić, Fedja: Sporadically Mixed 2020. Lowering Socialist Expectations and Politicizing Mixed Marriage in 1960s Yugoslavia. In Edgar, Adrienne–Frommer, Benjamin (eds.): *Intermarriage from Central Europe to Central Asia: Mixed Families in the Age of Extremes*. Lincoln, University of Nebraska Press, 83–109. p.
- Coleman, David 1994. Trends in fertility and intermarriage among immigrant populations in Western Europe as measures of integration. *Journal of Biosocial Science*, 26(1), 107–136. p. doi:10.1017/S0021932000021106
- Gábrity-Molnár Irén 1997. The Sociology of Migration from the Former Yugoslavia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 23(1), 109–122. p. doi: 10.1080/1369183X.1997.9976578
- Godina, Vesna V. 2004. The Outbreak of Nationalism on Former Yugoslav Territory: a Historical Perspective on the Problem of Supranational Identity. *Nations and Nationalism*, 4(3), 409–422. p.
- Golubović, Jelena 2019. „To me, you are not a Serb”: Ethnicity, ambiguity, and anxiety in post-war Sarajevo. *Ethnicities*, 20(4), 544–563. p.
- Gordon, Milton M. 1964. *Assimilation in American life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York, Oxford University Press.
- Göncz Lajos 2004. *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége*. Szabadka, Magyarságkutató Tudományos Társaság.
- Heaton, Tim B.–Jacobson, Cardell K. 2000. Intergroup Marriage: An Examination of Opportunity Structures. *Sociological Inquiry*, 70(1), 30–41. p. doi: 10.1111/j.1475-682X.2000.tb00894.x.
- Hobsbawm, E. J. 2012. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hoóz István 2002. A nyelvi asszimiláció és a házasságkötés. *Statisztikai Szemle*, 12. sz. 1082–1096. p.
- Huijnk, Willem. J. J. 2011. *Family life and ethnic attitudes: the role of the family for attitudes towards intermarriage and acculturation among minority and majority groups*. Utrecht University.
- Ilić, Vladimir–Cvejić, Slobodan 1997. *Nacionalizam u Vojvodini*. Zrenjanin, Gradska narodna biblioteka "Žarko Zrenjanin".
- Jenne, Erin K. 2004. A Bargaining Theory of Minority Demands: Explaining the Dog That Did Not Bite in 1990s Yugoslavia. *International Studies Quarterly*, 48(4), 729–754. p.
- Kalmijn, Matthijs 1998. Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology*, 24(24), 395–421. p.
- Kandiyoti, Denise 1994. Identity and its Discontents: Women and the Nation. Millennium. *Journal of International Studies*, 20(3): 429–443. p. doi:10.1177/03058298910200031501
- Kiss Tamás 2018. Assimilation and Boundary Reinforcement: Ethnic Exogamy and Socialization in Ethnically Mixed Families. In Kiss Tamás–Székely István Gerg–Toró Tibor–Bárdi Nándor–Horváth István (eds.): *Unequal Accommodation of Minority Rights*. Cham, Palgrave Macmillan, 459–500. p.
- Kymlicka, Will 2007. *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford, Clarendon Press.

- Labov, Teresa-Jacobs, Jerry A. 1986. Intermarriage in Hawaii, 1950-1983. *Journal of Marriage and the Family*, 48(1), 79–88. p.
- Law, John 2004. *After method*. London, Routledge.
- Lendák-Kabók Karolina–Lendák Imre 2017. Language Barrier Faced by Hungarian Women Students and Teaching Staff in the Higher Education System in Serbia. In Filipović, Jelena–Vučo, Julijana (eds.): *Minority Languages in Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives*. Belgrade, University of Belgrade. 281–294. p.
- Lendák-Kabók Karolina–Popov, Stanislava–Lendák Imre 2020. The Educational Migration of Sub-state Ethnic Minorities on the Outskirts of the EU A Case Study of Serbia. *Intersections*, 6(2), 130–153. p. doi:10.17356/ieejsp.v6i2.592
- Lendák-Kabók Karolina 2021. A Gender Perspective on Language, Ethnicity and Otherness in the Serbian Higher Education System. *Journal of Language, Identity and Education*. (paper accepted for publication)
- Losoncz Márk 2018. Vajdaságiság és etnikai politizálás. A vajdasági magyarság regionális önaazonosságánk kérdéséhez. In Losoncz Márk–Rác Krisztina (szerk.): *A vajdasági magyarok politikai eszméitörténete és önszerveződése 1989–1999*. Budapest, L'Harmattan, 39–62. p.
- May, Stephen 2012. *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. Routledge.
- Merton, Robert K 1941. Intermarriage and the Social Structure. *Psychiatry*, 4(3), 361–374. p. DOI: 10.1080/00332747.1941.11022354
- Merton, Robert K. 1972. Intermarriage and the Social Structure: Fact and Theory. In Barron, Milton Leon (ed.): *The Blending American: Patterns of Intermarriage*. Chicago, Quadrangle Books.
- MacQueen, Kathleen M.–McLellan, Eleanor–Kay, Kelly–Milstein, Bobby 1998. Codebook development for team-based qualitative analysis. *CAM Journal*, 10(2), 31–36. p.
- Öllős László 2012. Ki a magyar? *Új Szó, Szalon*, 6(23) június 9., 10. p.
- Örkény Antal 2006. Hungarian National Identity: Old and New Challenges. *International Journal of Sociology*, 35(4), 28–48. p.
- Osanami Törngren, Sayaka–Irastorza, Nahikari–Song, Miri 2016. Toward building a conceptual framework on intermarriage. *Ethnicities*, 16(4), 497–520. p.
- Osanami Törngren, Sayaka–Irastorza, Nahikari–Rodríguez-García, Dan 2021. Understanding multiethnic and multiracial experiences globally: towards a conceptual framework of mixedness. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(4), 763–781. p. DOI:10.1080/1369183X.2019.1654150
- Özatesler-Ülkücan, Gül 2019. Creating a 'we' between categories: social categories and Alevi-Sunni intermarriages. *Identities*, 27(22), 1–19. p.
- Papp Z. Attila 2014. Hidden Ethnic Inequalities. A Possible Global Educational Exploration Using PISA, *Ethnicity*, 10. 4–40. p.
- Papp Z. Attila 2017. Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi színtereken. In Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség: Kárpát-medencei magyar fiatalok A GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Budapest, Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 13–28. p.
- Peach, Ceri 2005. Social integration and social mobility: Spatial segregation and intermarriage of the Caribbean population in Britain. In Loury, G. C.–Modood, Tariq–Teles, S. M.

- (eds.): *Ethnicity, Social Mobility, and Public Policy: Comparing the USA and UK*. Cambridge University Press, Cambridge, 178–203. p. doi:10.1017/ CBO9780511489228.008
- Perunović, Sreća 2015. Animosities in Yugoslavia before its demise: Revelations of an opinion poll survey. *Ethnicities*, 16(6), 819–841. p.
- Phinney, J. S. 2003. Ethnic Identity and Acculturation. In Chun, Kevin M.–Organista, P. B.–Marin, Gerardo (eds.): *Acculturation: Advances in Theory, Measurement and Applied Research*. Washington, DC, American Psychological Association, 63–82. p.
- Preece, Siân 2008. Multilingual Gendered Identities: Female Undergraduate Students in London Talk About Heritage Languages. *Journal of Language, Identity and Education*, 7(1), 41–60. p.
- Rodríguez-García, Dan–Solana, Miguel–Lubbers, Miranda Jessica 2016. Preference and Prejudice: Does Intermarriage Erode Negative Ethno-racial Attitudes Between Groups in Spain? *Ethnicities*, 16(4), 521–546. p.
- RácZ Krisztina 2018. Žene u kriznom štabu: slučaj Duhovne republike Zicer. *Genero*, (22), 21–42. p.
- Russo, Marcello–Islam, Gazi–Koyuncu, Burak 2016. Non-native accents and stigma: how self-fulfilling prophesies can affect career outcomes. *Human Resource Management Review*, 27(3), 507–520. p. doi: 10.1016/j.hrmr.2016.12.001
- Šaračević, Jovana 2012. *Vojvodinian Regional Identity: A Social Fact or a Modern Construct?* Master's Thesis. Budapest, Department of Nationalism Studies, CEU eTD Collection.
- Saldana, Johnny 2013. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, Sage Publications.
- Savić, Svenka 2006. Žene iz manjinskih grupa u Vojvodini – Pogled iz vizure žena iz većinskog naroda. In Savić, Svenka–Mitro, Veronika (eds.): *Vajdasági magyar nők élettörténetei*. Újvidék, Futura publikációk és Női Stúdiumok és Kutatások.
- Schoen, Robert–Wooldredge, John–Thomas, B. 1989. Ethnic and educational effects on marriage choice. *Social Science Quarterly*, 70(3), 617–630. p.
- Smits, Jeroen 2010. Ethnic Intermarriage and Social Cohesion. What Can We Learn from Yugoslavia? *Social Indicators Research*, 96(3), 417–432. p.
- Sokolovska, Valentina 2008. Istraživanje akulturacionih procesa u Vojvodini na osnovu mešovutih brakova. *Sociološki pregled*, 42(3), 325–341. p.
- Song, Miri 2009. Is intermarriage a good indicator of integration? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 331–348. p.
- Statistical Office of the Republic of Serbia 2012. *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*. Belgrade, Statistical Office of the Republic of Serbia.
- Szerbhorváth György 2018. A délszláv háborúk emlékezete a vajdasági magyaroknál. In Losonc Márk–RácZ Krisztina (szerk.): *A vajdasági magyarok politikai eszmetörténete és önszerveződése 1989–1999*. Budapest, L'Harmattan, 119–142. p.
- Székelly István–Horváth István 2014. Diversity recognition and minority representation in Central and Southeast Europe: a comparative analysis. *Nationalities Papers*, 42(3), 426–448. p. <https://doi.org/10.1080/00905992.2014.916660>
- Thomson, Jennifer 2019. Gender and Nationalism. *Nationalities Papers*, 48(1), 1–9. p.

- Tóth Szilárd János 2019. Öngazgatás és föderalizmus: Rehák László és a jugoszláviai nemzeti-ségi kérdés. In Losoncz Márk–Rácz Kisztina szerk.: *A vajdasági magyarok eszme- és politikátörténete 1945–1989*. Budapest, L'Harmattan, 165–180. p.
- Trimble, Joseph E. 2003. Introduction: Social change and acculturation. In Chun, K. M.–Organista P. B.–Marín, G. (eds.): *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research 10*. American Psychological Association, 3–13. p. <https://doi.org/10.1037/10472-000>
- Ule, Mirjana 2012. Reconstruction of youth in post-socialism: expectations and dilemmas. In Leccardi, Carmen–Feixa, Carles–Kovacheva, Siyka–Reiter, Herwig–Sekulic, Tatjana (eds.): *1989: Young people and social change after the fall of the Berlin Wall*. Strasbourg, Council of Europe.
- Vékás János 2008. Kelet és Nyugat között: magyarok Szerbiában 1991 után. In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet, 354–359. p.
- Yuval-Davis, Nira 1997. Ethnicity, gender relations and multiculturalism. In Werbner, Pnina–Modood, Tariq (eds.): *Debating cultural hybridity: Multi-Cultural Identities and the Politics of Anti-Racism (Postcolonial Encounters)*. London, Zed Books, 193–208. p.

Függelék

1. táblázat. A válaszadókat jellemző kódok

Kód	Születési év	Származási hely	Név	Leánykori név	Apák etnikai hovatartozása	Anyák etnikai hovatartozása	Általános iskola oktatási nyelve	Középiskola oktatási nyelve	Interjú alatt használt nyelv	Etnikai alapú tapasztalása
Ljiljana	1981	Kishegyes	Szerb	Szerb	Szerb	Magyar	Magyar	Magyar	Magyar	Igen
Boris	1982	Újvidék	Magyar	-	Magyar	Magyar	Szerb	Szerb	Magyar	Nem
Evelin	1982	Újvidék	Szerb/Magyar	Magyar	Magyar	Szerb	Szerb	Szerb	Szerb	Nem
Tina	1983	Csenej	Szerb	Szerb	Szerb	Magyar	Magyar	Szerb	Szerb	Igen
Tijana	1984	Újvidék	Szerb	Szerb	Szerb	Magyar és horvát	Szerb	Szerb	Szerb	Nem
Tamara_Ž	1986	Újvidék	Szerb	Szerb	Szerb	Magyar	Magyar	Magyar	Magyar	Igen
Tamara_K	1986	Ada	Szerb	Magyar és szerb	Magyar	Szerb	Szerb	Szerb	Szerb	Nem
Emília	1989	Újvidék	Szerb és magyar	Magyar	Magyar	Szerb	Magyar	Szerb	Magyar	Igen

KAROLINA LENDÁK-KABÓK

THE MEMORY OF YOUNG PEOPLE FROM VOJVODINA BORN IN MIXED MARRIAGES ABOUT THE YUGOSLAV WARS OF THE 1990S

Although armed conflicts in the South Slavic wars of the 1990s avoided Vojvodina, Serbia's multi-ethnic northern province, the war left deep scars on its population. Some argue that the province avoided conflict in part because it had a relatively high rate of ethnic-based mixed marriages in Yugoslavia, which served as a bond between Serbs and ethnic minorities. The state-sponsored nationalist propaganda of the 1990s had a detrimental effect on ethnic minorities in Vojvodina, many of whose members left the country during this period. In the 1990s, the young minority generation may have been the most adversely affected group, as they faced overt nationalism, alienation and the prospect of being sidelined and having their childhood stolen. For those born into mixed marriages, one of the milestones of their lives was that when they enrolled in primary and secondary school, their parents were given the choice of language of education (majority or minority). The aim of this research is to examine the role that family background played in the self-representation and meaning-making of this generation during the turbulent 1990s. The thesis is based on an in-depth analysis of interviews with Generation Y children born in mixed Serbian-Hungarian marriages. The results show that the choice of school language has an impact on children's identity and group affiliation. It is also found that those who received education in a minority language experienced more ethnic-based incidents of nationalism during their education than those whose parents chose to attend a majority language school. The research approached the issue from two directions. Firstly, it provides a brief insight into the Serb-Hungarian relationship through a historical overview of political and social events in the 1990s, in comparison to the Serb-Croat-Bosnian relationship, which is the most discussed in the literature. It also explores the situation of children born in Hungarian minority and Serbian majority marriages, which is rarely discussed from a qualitative perspective in the literature.